

ХИРУРШКИ РАД ДР ВЛАДАНА ЂОРЂЕВИЋА

Радоје ЧОЛОВИЋ

Институт за болести дигестивног система, Клинички центар Србије, Београд

КРАТАК САДРЖАЈ

Др Владан Ђорђевић је био први српски хирург у данашњем смислу те речи. После завршених студија медицине (1863-1869), две године је специјализирао хирургију на Првој бечкој универзитетској хируршкој клиници код професора Теодора Билрота, током којих је за време Пруско-француског рата (1870/71) скоро годину дана провео као ратни хирург у пруском војном санитету. По повратку у Србију бавио се општом лекарском и хируршком праксом. Разне обавезе које су му наметане или их се сам прихватао и друга интересовања учинили су да медицину и хирургију временом све више запостави, а сасвим напусти 1884. године. Иако се хирургијом бавио кратко, др Владан Ђорђевић је дао значајан допринос почецима хирургије у Србији. Нешто мање од две стотине хируршких интервенција о којима постоје подаци представљале су велики догађај за хирургију у Србији, јер се оне пре њега нису изводиле. Премда број операција које је извео није био велики, оне су значајне зато што су биле разноврсне, неретко тешке и сложене, те изведене у скромним условима, али најчешће са добрим успехом. Данас се те операције сврставају не само у област опште хирургије, већ припадају и низу посебних хируршких специјалности, као што су офталмологија, максиларно-лицна и оториноларинголошка хирургија, урологија, ортопедија и трауматологија, гинекологија и акушерство, грудна хирургија и неурохирургија.

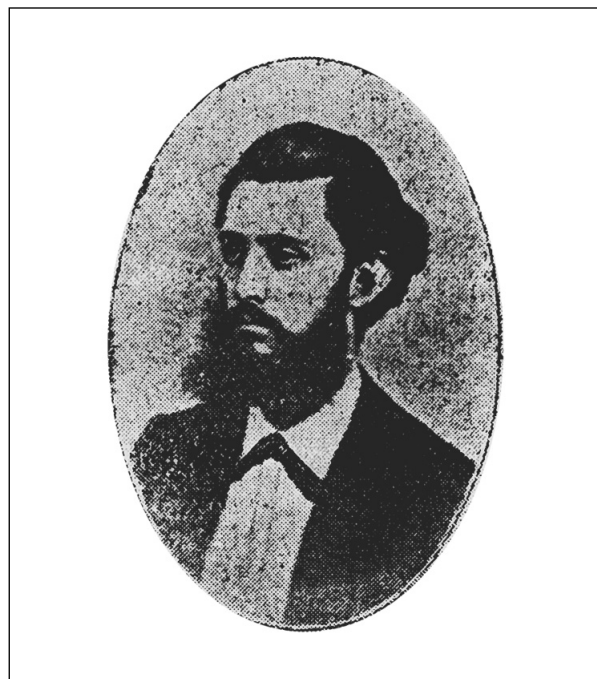
Кључне речи: др Владан Ђорђевић; хируршки рад; операције

УВОД

Др Владан Ђорђевић је у пролеће 1869. године завршио медицину у Бечу и након положеног испита на конкурс за укупно десет питомаца (специјализаната) почео специјализацију хирургије на Првој бечкој универзитетској хируршкој клиници којом је руководио чувени Теодор Билрот. Он је још за време студија запазио Владана Ђорђевића, који је, како је доцније Билрот записао, његова предавања увек пратио „са тако живим интересом и таквом научном ревносту” [1]. Поред Билрота, Владан Ђорђевић је учио и од његовог асистента Алберта, с којим је био и лични пријатељ. Билрот и Алберт су касније, на Ђорђевићеву молбу, постали почасни чланови Српског лекарског друштва. Од Билрота је, како је касније написао, научио „не само оперирати, него у опште темељно немачки радити” (Слика 1).

Ученици су проф. Билроту помагали код компликованих операција, док су мање и средње интервенције изводили самостално. Уколико би током операција настао какав проблем, Билрот је имао обичај да неког од својих ученика одмах задужи да проучи литературу или изведе серију експеримената, како би се дошло до најбољег решења. Тако је једном приликом задужио др Ђорђевића и др Герзунија да изведу серију експеримената на венама паса и утврде којим се концентрацијама *liquor ferri sesquichlorati* оне могу изложити а да при том не буду оштећене и да се успешно заустави паренхиматозно крварење. Из серије тих експеримената произашао је први Ђорђевићев научни рад „*Die Cauterisation der Wunden und der Blussgelagten Wenen*” [2], објављен у Лангенбековом архиву за клиничку хирургију, после чега га је Српско учено друштво 1869. године изабрало са свог ре-

довног члана. Другом приликом, када је Билрот, правећи визиту на одељењу, затекао младу пацијенткињу код које је из једне „мајушне рупице на кожи бутине” цурила лимфа, одредио је др Ђорђевића да овај случај темељно проучи, пронађе у литератури дотад описане случајеве и напише монографију о лимфореји и лимфангиомима. Резултат тога био је његов обимни рад под називом „*Über Lymphorrhoe und Lymphangiome*” [3], такође штампан у Лангенбековом архиву за клиничку хирургију. Рад је касније објављен и у српском преводу под насловом „О лимфолиптању” [4].

СЛИКА 1. Др Владан Ђорђевић седамдесетих година 19. века.
FIGURE 1. Dr. Vladan Djordjevic in 1870s.

Током специјализације хирургије др Владан Ђорђевић је скоро годину дана провео у пруском војном санитету, најпре три месеца као пратилац рањеника, а затим осам месеци као хирург ратне болнице у Франкфурту на Мајни, где је водио два одељења са по двадесет постеља [5]. О Ђорђевићевом хируршком раду током Пруско-француског рата има мало података. Поуздано се, међутим, зна да је он код опсежних повреда меких ткива, костију и зглобова екстремитета – насупрот схватањима тадашње ратне хирургије према којима су се лако постављале индикације за ампутације – био склон конзервативном хируршком лечењу и избегавању ампутација, у чему је имао запаженог успеха и за шта га је похвалио врховни инспектор и хирург пруске армије и Билротов учитељ – проф. Лангенбек [5].

У Ђорђевићевој књизи „Црвен крст на белој застави” наводи се да су др Перница и др Ђорђевић у Франкфурту на Мајни код једног рањеника с ампутацијом ноге који је изгубио велику количину крви применили и трансфузију крви, јер је то била једина могућност да се помогне том рањенику, чији је живот био угрожен. Том приликом се извесна госпођица Лили фон Маршал прва понудила да буде давалац крви, а затим је то учинило и неколико других чланова особља болнице. Др Владан Ђорђевић дословно каже: „Сада су сви хтели да од њих узмемо потребну крв, и тако није било нужно да употребимо ту куражну и племениту понуду гђице Лили” [6]. Иако се децидирано не каже да је трансфузија крви примењена, из контекста се може закључити да је то заиста урађено.

Са дипломом о завршеној хирургији и сертификатима о свом раду у пруском војном санитету, др Владан Ђорђевић се јула 1871. године вратио у Србију, где се неко време бавио приватном општом лекарском и хируршком праксом. Крајем 1871. године постављен је за хирурга београдске Војне болнице, личног хирурга кнеза Милана Обреновића и дворског лекара. Током наредних година разне обавезе које је прихватао или су му наметане, друга интересовања, српско-турски ратови и разни други разлози учинили су да медицину временом све више запостави, да би се њоме потпуно престао бавити 1884. године.

Хируршки рад др Владана Ђорђевића је мало изучаван. Према доступним подацима, први покушај учињен је 1934. године [7]. Његов рад је кратко поменуто у књизи „Хроника хирургије у Србији” [8]. Слабо интересовање за хируршки рад др Ђорђевића није лако објаснити, а извори података су његова књига „Прве године лекарске праксе” [9] и углавном добро вођени и прилично детаљни записници са састанака Српског лекарског друштва, из којих лекари, а посебно хирурзи, могу релативно лако стећи доста поуздане податке о најмање две стотине извршених хируршких интервенција које дотад у Србији нису уопште помињане у извештајима о раду болница. Овај рад је покушај да се анализом тих извора хируршки рад др Владана Ђорђевића потпуније осветли.

ХИРУРШКИ РАД ДР ВЛАДАНА ЂОРЂЕВИЋА

Др Владан Ђорђевић је операције изводио у Варошкој и Војној болници у Београду, али и по кућама, најчешће сопственим инструментима, које је набавио у Бечу и Пруској. Обично му је асистирао неки од београдских лекара. Одувек је рад хирурга процењиван према врстама операција које је могао да изведе, њиховом броју и успеху. Прилично поуздани подаци о Ђорђевићевом хируршком раду постоје само за период до краја 1872. године. После тог времена његов хируршки рад се може само делимично реконструисати на основу његових реферисања на састанцима СЛД, о чему су вођени детаљни записници. Др Владан Ђорђевић је радио операције из неколико грана данашњих ужих специјалности области хирургије.

Операције на лицу и вилицама

Изгледа да је прву већу операцију др Владан Ђорђевић извео фебруара или марта 1872. године. На ванредном састанку СЛД одржаном 23. септембра 1872. године представио је тридесетдогодишњу болесницу којој је шест месеци раније (дакле, фебруара или марта), уз асистенцију др Ј. Валенте, у београдској Варошкој болници, у локалној анестезији, у седећем положају, са меког непца ексцидирало безболни тумор величине гушчјег јајета који јој је јако ометао гутање и говор. Током операције др Ђорђевић је користио Лангенбеков ресекциони нож и Мизеова клешта, за хемостазу спаљивање усијаним гвожђем, а за евентуалне остатке „тумора” каутер. Постоперациони ток је протекао добро, а болесница је 19. дана од операције пуштена кући. Шест месеци касније није било знакова рецидива тумора, али „само јој смета што мора кроз нос да говори и што јој по који пут понешто од течности коју пије пође на нос”. Др Ђорђевић је показао и хистолошке препарате које је од тумора сам направио и закључио да је реч о остеосаркому [10]. То је несумњиво била тешка операција, како због величине и локализације тумора, тако и због јаког крварења из „седам крупнијих артерија”. Изгледа да је то била његова прва велика операција и прва те врсте у Србији, те би је орални хирурзи морали узети као прву већу операцију код нас.

У својој књизи „Прве године лекарске праксе” др Владан Ђорђевић наводи да је крајем 1872. године ексцидирало и један мали епителиом носа, један кавернозни хемангиом са слепоочнице двогодишњег детета, пет већих лимфних циста са врата методом по Бенету и извео две хеилопластике. Код прве хеилопластике је, због рака доње усне, урадио клинасту („V”) ексцизију, а у наредне две године није дошло до рецидива. Другу хеилопластику је урадио код *labium leporinum duplex* методом по Лангенбеку [9]. Полипе *tu-*

cosae narium одстрањивао је Лангенбековим клешти-ма. У истој књизи наводи да је урадио и две тонзилектомије [9].

На састанку СЛД 18. јануара 1875. године др Ђорђевић је известио о екстирпацији епителног карцинома на обрви и пластичној операцији истог болесника, при чему је, због обимности промене, извршена широка ексцизија до саме чеоне кости. С обзиром на велико оштећење, предузео је „трансплантацију” тако што је „кожа узета са горње половине чела”, па пошто је трансплантат „одпрепарисан”, пришивен је на рану „де је био карцином”, а место одакле је кожа узета испуњено је са „*Scharpie rapée* која са крвљу прави тврду смесу, која рану добро покрива”. Пришивени комад коже „потпуно је свуда зарастао, само на унутрашњем углу горњег капка једно врло мало парче гангренисало је”, болесник је „оздравио потпуно – око је остало полуотворено” [11]. Била је то очигледно доста опсежна пластична операција, јер је карцином био заступљен до пола чела, а доле је захватио цео горњи очни капак до саме хрскавице. Примарна сутура или зарастање *per secundam* довели би до тешког деформитета и још већег лагофталмуса. Зато се др Ђорђевић одлучио за слободни трансплантат коже, што је прва таква операција у нашој хирургији.

Већ на састанку две недеље касније др Ђорђевић је известио о ексцизији тумора на горњој вилици која је „прогутала цео *processus alveolaris*”, где је капиларно крварење заустављено са *liquor ferri sesquichlorati* [12].

Операције на оку

На састанку СЛД 2. септембра 1872. године др Владан Ђорђевић је показао парче воденичког камена која је пробиле рожњачу, заболо се у предњу капсулу сочива и потпуно ушло у предњу очну комору, па се није могло једноставно извадити, већ је морало бити одстрањено операцијом. Др Ђорђевић је „ириским копљем” урадио корнеотомију, али како је услед изливања очне течности дошло до колапса рожњаче, „ириничном пинцетом” се није могло ништа учинити, „него се за екстракцију морала употребити Довијелова кашичица, којом је камичак одмах и извађен” [13]. То је вероватно била прва операција на оку коју је др Ђорђевић извео, и то несумњиво с потпуним успехом, јер се „једва лупом могаше видети ожиљак”.

У својој књизи „Прве године лекарске праксе” [9] др Ђорђевић наводи да је код четири слепа болесника с катарактом извео „линеарне грефеовске екстракције” сочива. Уз асистенцију др Холеца у Војној болници амбулантно је извео миотомију унутрашњег правог очног мишића (*m. rectus bulbi oculi medialis*) због конвергентне разрокости (*strabismus convergens*) [9], што је, свакако, прва операција те врсте у Србији.

На састанку СЛД 23. фебруара 1874. године демонстрирао је три непрозрачна сочива (катаракте) ко-

је је „са срећним успехом оперисао код тројице слеких” [14], а на састанку СЛД 23. октобра 1875. известио је да је успешно ексцидирао фибром конјунктиве величине ораха [15]. Др Ђорђевић наводи да није успео „ни са једном иридектомијом рад оптичких цељи” које је предузео код једног ока с огромним *leucota corneae*, где је „само један ћошак рожњаче био провидан остао” [15].

Операције из области опште хирургије

До краја 1872. године др Владан Ђорђевић је урадио 130 „онкотомија”, што је термин којим су означаване инцизије апсцеса, „бубона”, фурункула и флегмона, од чега 26 с контраинцизијама. Кад би код апсцеса и флегмона „нашао на труо гној или на рђаве гранулације”, киретирао их је Фолкмановим кашикама, а затим целу површину каутерисао с *acidum nitricum fumans* или раствором подхлорног гвожђа. Флегмоне је дренирао „Шасењаковим системом дренирања”. За дренаже је користио „изрешетана црева од каучука разног калибра” или дуга узана парчад платна „која су се по две контраинцизије састављала” и која је мењао сваки дан [9, 16]. Он такође наводи да је одстригао и два атерома са коже, од којих бар један са поглавине [9, 16]. Урадио је и пункцију трбуха „пустивши 12 литара серума који се накупио ради огромног далка у слезини”. Болесницу није даље надгледао јер је, како каже, отпутовала веома задовољна с непосредним ефектом операције [9]. Највероватније је да се асцит („серум”) обновио наредних дана.

У поменутој књизи „Прве године лекарске праксе” [9] наводи и да је оперисао три фистуле на чмару и пет случајева *nodi haemorrhoidales*. Једну посткорозивну стриктуру једњака насталу услед тровања „хе-запом” (*acidum nitricum fumans*) „систематичним ширењем помоћу једњачких бужија за 6 недеља је излечио” [9]. То је у то време био и једини начин лечења корозивних стеноза једњака који се задржао до средине друге половине 20. века. Данас се зна да је вредност овог метода ограничена, како због могуће перфорације једњака и немогућности да се увек изведе, тако и због високе стопе рецидива, који настају рано. Тако се с великом сигурношћу може претпоставити да се и код тог болесника убрзо јавила поновна стеноза.

На састанку СЛД 20. маја 1874. године др Владан Ђорђевић је реферисао о успешном одстрањењу карцинома дојке код мушкараца, при чему је користио „латиниту жицу”, која је до бледоће била усијана с три елемента галванокаустичног апарата којим је руковао др К. Гонсјоровски. Операција је била брзо и без крварења извршена, болесник је оздравио, а тумор је предат друштвеној збирци [17]. То је била прва операција те врсте код нас.

На састанку СЛД 14. фебруара 1875. године др Ђорђевић је известио о херниотомији код болеснице из-

вршеној у илеусу због уклештења старе препонске киле у којој је било уклештено танко црево. Како је и поред успостављања пасаже црева и привременог побољшања петог дана дошло до перитонитиса, а шестог до смрти болеснице [12], могуће је да је у питању била гангрена црева која током операције није добро процењена или је можда превиђена.

На састанку СЛД 13. децембра 1875. године др Ђорђевић је известио о томе како је успешно ексцидирао неуром с руке који је био праћен периодичним jakim боловима, који су се после операције изгубили [18]. Била је то прва неурохируршка операција код нас.

Уролошке операције

На састанку СЛД 23. фебруара 1874. године др Владан Ђорђевић је демонстрирао „једну гуку” (*sarcoma*) коју је извадио из мошница са добрим успехом [19], а 20. маја 1874. известио о двама скорашњим операцијама, такође у београдској Варошкој болници, од чега је једна била кад је кроз „медијалну линију” из мокраћне бешике двадесетједногодишњег младића одстранио два велика камена „од мокраћно-киселого креча”, при чему „и ако је мокраћна бешика довољно просечена била, крволиптање је било врло незнатно”. Асистирали су му др Гонсјоровски и др Остојић [17].

На састанку СЛД 13. децембра 1875. године известио је о гангрене пениса „која је наступила услед фимозе”, код које је „осекао цео препуцијум” (тј. извео циркумцизију), „сва гангренозна места изгребао Фолкмановом кашиком а затим каутерисао са *Acidum nitricum*”, тако да су се „трећег дана појавиле здраве гранулације и болесник је оздравио” [18]. Известио је и о уретеротомији коју је извео код тридесетогодишњег мушкарца с хроничном бленорејом и консективном ретенцијом [18].

У књизи „Прве године лекарске праксе” др Ђорђевић наводи да је урадио операције код четири болесника с фимозом и парафимозом, спољашњу уретротомију због стриктуре уретре, да је једну другу стриктуру уретре бужирао „инглеским бужијама” и да је успешно репонирао уклештену препонску килу, али тек у топлој купатилу. Хидрокелу је лечио пункцијом, а затим убризгавао Луголов раствор јода како би изазвао адхезивно запаљење *tunicae vaginalis propriae testis* [9].

Ортопедско-трауматолошке интервенције

Код два болесника с контрактуром колена др Владан Ђорђевић је извршио насилно исправљање руком (*brisement forcé*), а не помоћу апарата на који је имао замерке, и то код једног болесника са добрим, а код другог са непознатим исходом [9]. Код једне компликоване отворене фрактуре тибије и фибуле и

код друге сличне такве повреде надлактице, др Ђорђевић је извршио гипсану имобилизацију, оставивши на гипсу 1-2 отвора („прозора”) ради превијања рана, и код обе повреде постигао добре резултате [9]. Урадио је и тенотомију „на пуздрама сагибача прстију” (*tendines mm. flexores dig. com. longi*) због контрактуре [9]. Запаљење кука (*coxitis*) лечио је „гипсаним и екстензионим завојима”. Паронихије (вероватно оно што ми зовемо *unguis incarnatus*) лечио је методом Билрота, „завлачећи тифтик испод оне ивице која зарашћује у месо” [9]. Један прострел с преломом голењаче лечио је одстрањивањем страних тела, гипсаном имобилизацијом са „прозорима” на гипсу и превијањем [9]. Код једног отеченог колена је, после неуспелог конзервативног лечења пункцијом зглоба, одстранио „три унције мутног садржаја” [9].

На Осмом (ванредном) састанку СЛД, који је одржан у београдској Варошкој болници 5. марта 1874. године, после неуспелог покушаја наркотисања пацијента од стране госта др Мијаила Марковића, зубара из Темишвара, др Владан Ђорђевић је уз асистенцију др Ј. Валенте у „наркози по старом начину” за нешто више „од четврт сахата” извршио „некротомију” (тј. секвестректомију) без „крволиптања” по Есмарх-Дитловом методу, комбинацијом компресивног завоја и Есмархове повеске [19].

На састанку СЛД 22. јуна 1874. године др Ђорђевић је саопштио потпун успех лечења двадесетогодишње девојке са „најразвијенијим *Caput obstipum-Torticolis*, коју је болест добила услед шкрофулозних разгнојавања око десног *M. sterno-cleido mastoideus*-а тако да је мишић био потпуно непокретан (’уштапљен’). Др Ђорђевић је пресекао тетиву мишића на грудној и кључној кости, а затим је др П. Остојић у 25-30 сеанси „електрисао” супротни мишићи и „успех је био потпун”, те она осам месеци после операције „потпуно право држи главу и нема ни трага од тортиколиса” [20]. Операција је извршена у октобру 1873. године и такође је била прва те врсте код нас. На истом састанку реферисао је и да је уз извршну асистенцију др Гонсјоровског извршио потколону ампутацију (на *spini tibiae*) по Есмарх-Дитловом методу, која се и „овом приликом показала као огроман напредак у оперативној хирургији” [20].

Торакалне операције

На састанку СЛД 20. маја 1874. године др Владан Ђорђевић је известио да је у Војној болници код војника с туберкулозним плеуритисом с успехом обавио торакоцентезу. При том је користио „ингениозни шмрк, који је саставио *Dieu-la-Foie* и који се инструмент налази у збирци хируршких инструмената што је има Њ. С. Господар Књаз”. Он је тада детаљно говорио о развоју торакоцентезе [17].

Гинеколошко-акушерске интервенције

Код осам пацијенткиња с „хроничном раницом на врату материце” др Ђорђевић је завлачио Кјаријев *porte-constique*, а код једне пацијенткиње успело му је „да исправи једну ретроверзију утеруса” за коју је веровао да јој је правила озбиљне тегобе [9]. Код три порођаја постелицу је извадио руком, док је код једног користио форцепс [9].

На 13. редовном састанку СЛД 17. фебруара 1873. године др Ђорђевић је дискутовао о индикацији за ампутацију стопала и потколенице код болесника с „арапском елефантијазом” [21], а затим реферисао да су он, др П. Остојић и др М. Полак код једне близаначке трудноће и занемареног порођаја с успехом урадили кефалотрипсију и екстракцију тела једног близанца и породили другог, те „мати и једно дете живи су и здрави”, што је „Друштво са великим задовољством саслушало” [21]. То је несумњиво био велики успех не само за оно време и прва таква интервенција у Србији.

НАПУШТАЊЕ ХИРУРГИЈЕ

Због многих обавеза, др Владан Ђорђевић је лекарску струку све више запостављао, да би је сасвим напустио 1884. године. Имајући на уму његов таленат за хирургију, његово напуштање коментарисали су његови учитељи и колеге. Теодор Билрот је рекао: „За Србију је жива штета што је хируршки нож др Владана Ђорђевића зарђао” [22]. Проф. Алберт, такође Ђорђевићев учитељ, рекао је да „после Владана Ђорђевића Србија више нема хирурга” [23]. Др Војислав Субботић је 1910. године рекао: „Др Владан Ђорђевић је радио на стручној, хируршкој немачкој литератури, у духу Билротове школе, са лепим успехом. Он се, поред дара за науку, одликовао увек и уметничким талентом. Штета што су прилике биле такве, да је напустио хирургију у којој је, по својим способностима, био позван да буде првак” [5]. У свом приступном предавању студентима медицине 1923. године (које је прочитао проф. Миливоје Костић), проф. Субботић је написао и ово: „Г. Владан је у Србији био први доиста стручан хирург. Он је био ученик Билротов... Благодарени свом дару и школи из које је проишао (мисли се на Медицински факултет у Бечу и његовог учитеља, Теодора Билрота – примедба Р. Ч.) доиста је био позван, да код нас усади хирургију и да је спреми и оснажи за даљи развитак. Но, баш његов многоструки дар, у вези с његовом изванредном снагом, као и разне потребе наше тадашње младе државе, учинили су да је г. Владан напустио хирургију и да се латио других задатака. Да сам ја лично пре више од 34 године постављен за шефа хирурга у Општој Државној болници у Београду, имам у многоме да благодарим и препоруци Г. Владана” [24]. И многи лекари савременици др Владана Ђорђевића, који су познава-

ли његове способности и његову огромну радну енергију, сматрали су да је за српску медицину и хирургију била штета што је напустио своју струку.

ЗАКЉУЧАК

Иако се релативно кратко бавио хирургијом, први српски хирург др Владан Ђорђевић је у низу области хирургије, често са добрим успехом, први пут у Србији извео многе хируршке процедуре. Његов стварни допринос хирургији је незаслужено мало истраживан, познат и признат и скоро се уопште не помиње у историјским приказима и прегледима у књигама и радовима у било којој грани наше хирургије. Др Владан Ђорђевић је с успехом извео (ретко само покушавао да изведе) прве операције у Србији у офталмологији, максилофацијалној и оралној хирургији, пластичној и реконструктивној хирургији, хирургији дојке, ортопедској хирургији и трауматологији, општој хирургији, урологији, неурохирургији, хирургији једњака и акушерској хирургији. Напред изнети, добро документовани подаци морали би се унети у наше уџбенике и историјске напомене у радовима у којима је прикладно да се такви подаци помену.

ЛИТЕРАТУРА

1. Đorđević V, prevod. Bilrotova opšta hirurška patologija i terapija. Srp Arh Celok Lek 1874; knj. I:1-54.
2. Gersuny R, Georgevitch V. Die cauterisation der Wunden und der blossgelegten Venen. Beiträge zur kaustischen Wundenbehandlung nebst versuchen über das Verhalten blossgelegter Venen. Langenbeck's Archiv für klinische Chirurgie 1869. Bd XII, S 814, XXV, Berlin.
3. Georgevitch V. Über Lymphorrhoe und Lymphangiome. Langenbeck's Archiv für klinische Chirurgie. Langenbeck's Archiv für klinische Chirurgie 1870. Bd XII, Heft 2, Berlin.
4. Đorđević V. O limfoliptanju. Glasnik Srpskog Učenog Društva 1871; knj. XII (Sveska XXIX starog reda):70-157.
5. Subotić MV. Doktor Vladan Đorđević. Beograd; 1910. p.24-25.
6. Crven krst na beloj zastavi . Javna predavanja majora dr Vladana Đorđevića. Beograd; 1876. p.11-12.
7. Đorić M. Hirurški rad Vladana Đorđevića. Srpski književni glasnik 1934; 43(5):415-9.
8. Čolović R. Hirurgija u Srbiji od dolaska dr Vladan Đorđevića. In: Čolović R, editor. Hronika hirurgije u Srbiji. Beograd: Prosveta; 2002.p.56-59.
9. Đorđević V. Prve godine lekarske prakse. Srp Arh Celok Lek 1874; knj. I:61-121.
10. Vanredni sastanak (23. septembra 1872). Srp Arh Celok Lek 1874; knj. I:21-2.
11. Četvrti redovni sastanak (18. januara 1875). Srp Arh Celok Lek 1879; knj. III:22.
12. Šesti redovni sastanak (14. februara 1875). Srp Arh Celok Lek 1879; knj. III:27-28.
13. Treći redovni sastanak (2. septembra 1872). Srp Arh Celok Lek 1874; knj. I:14-15.
14. Šesti (redovni) sastanak Srpskog lekarskog društva (23. februara 1874). Srp Arh Celok Lek 1875; knj. II:VI-XVI.
15. Devetnaesti vanredni sastanak (23. oktobra 1875). Srp Arh Celok Lek 1879; knj. III:38-40.
16. Đorđević V. O kauterisanju („žeženju”) rana uopšte i o kauterisanju razgoličenih vena na po se. Glasnik Srpskog učenog društva 1872; knj.XXXIII:237-68.
17. Deseti (vanredni) sastanak Srpskog lekarskog društva (20. maja 1874). Srp Arh Celok Lek 1875; knj. II:XXV-XXVI.

18. Dvadeset prvi redovni sastanak (13. decembra 1875). Srp Arh Celok Lek 1879; knj. III:42-43.
19. Osmi (redovni) sastanak Srpskog lekarskog društva (5. marta 1874). Srp Arh Celok Lek 1875; knj. II:XX-XXII.
20. Jedanaesti (redovni) sastanak Srpskog lekarskog društva (22. juna 1874). Srp Arh Celok Lek 1875; knj. II:XXVII-XXXI.
21. Trinaesti redovni sastanak (17. februara 1873). Srp Arh Celok Lek 1874; knj. I:39-42.
22. Pavlović B. Dr Vladan Đorđević. Muzej Srpskog lekarskog društva. Fascikla 35/1.
23. Subotić V. Pristupno predavanje. Srp Arh Celok Lek 1924; (10):423-34.
24. Kujundžić V. Srpski hirurzi. Zdravlje 1911; (9):260-4.

SURGICAL WORK OF DR. VLADAN DJORDJEVIĆ

Radoje ČOLOVIĆ

Institute for Digestive System Diseases, Clinical Centre of Serbia, Belgrade

ABSTRACT

Dr Vladan Djordjević was the first surgeon in Serbia in today's meaning of that word. After graduating medicine in Vienna 1869, he spent two years specialising surgery at the First Vienna University Surgical Clinic led by Professor Theodor Billroth, including almost a year as a war surgeon at the Prussian military service during the Prussian-French war (1870/71). After returning to Serbia, Dr. Vladan Djordjević dealt with general medical and surgical practice. Different commitments and his own interests gradually distracted him from medicine and surgery, so that he gave them up in 1884. In spite of short practice in surgery, Dr. Vladan Djordjević gave an important contribution to surgery in Serbia. Close to 200 surgical procedures, of which we have evidence, constituted an important event for surgery in Serbia where these procedures had not been performed before him. Although a number of surgical procedures he

performed was not high, they were important, not only were they the first operations in Serbia, but also they were often serious, sometimes complex and performed under very modest circumstances, but usually with good success. They belong not only to the general surgery, but to a number of surgical specialities, such as ophthalmology, maxillofacial surgery, otorhinolaryngology, urology, orthopedic and trauma surgery, gynecology and obstetrics, thoracic surgery and neurosurgery.

Key words: Dr. Vladan Djordjević; surgical work; operations

Radoje ČOLOVIĆ
Institut za bolesti digestivnog sistema
Klinički centar Srbije
Dr Koste Todorovića 6, 11000 Beograd
E-mail: marcolov@eunet.yu